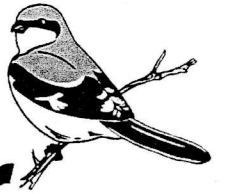
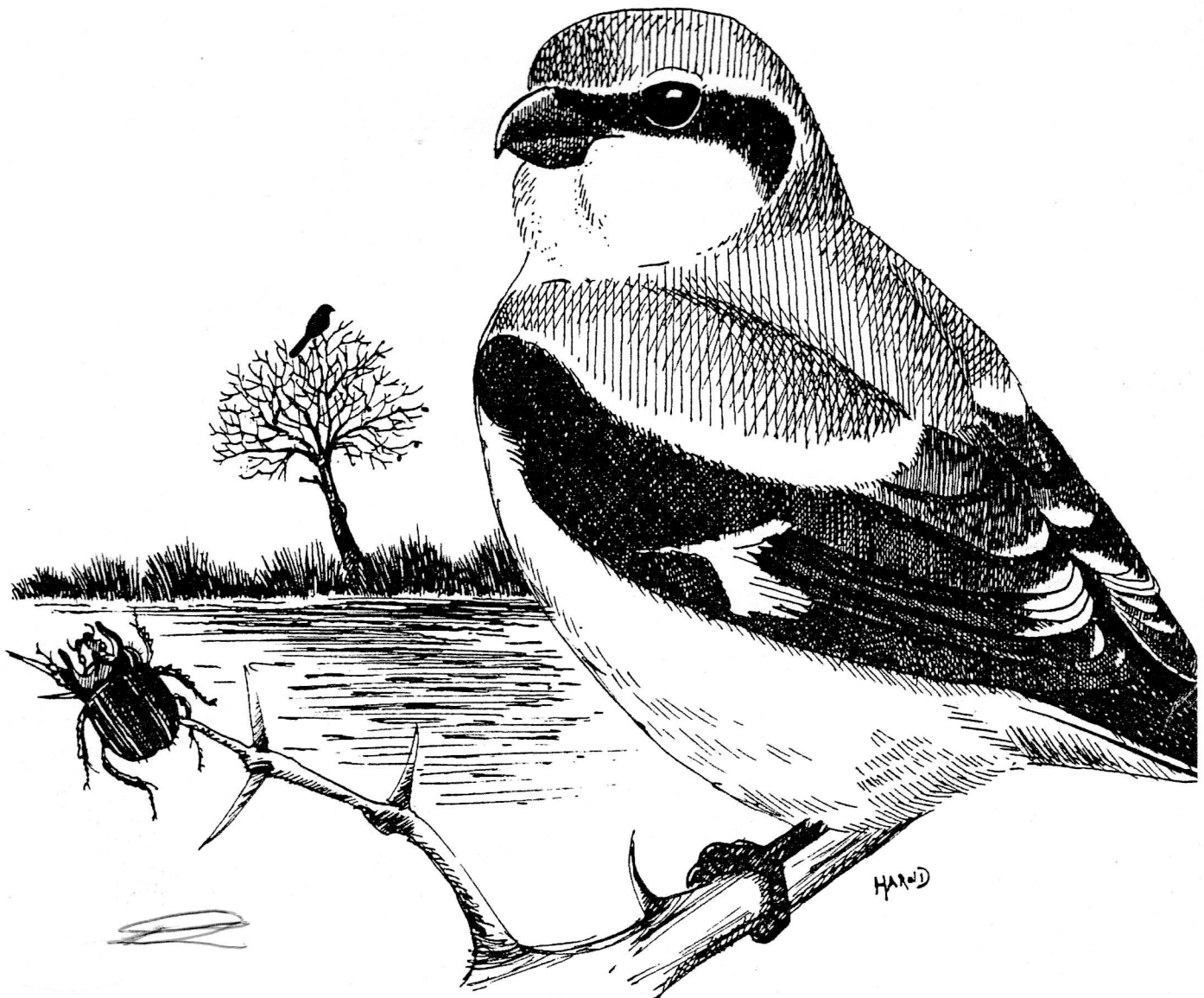

Blauwe Klauwier

Periodiek van Vogelwerkgroep De Kempen jaargang 29 nr. 1

DE BLAUWE KLAUWIER is een uitgave van VOGELWERKGROEP "DE KEMPEN".

DE REDACTIE bestaat uit:

Wim Deeben, Boekweitstraat 24, 5503 XR Veldhoven. 040-2540797, wimdeeben@hetnet.nl

Wil de Veer, Noordbrabantlaan 121, 5652 LC Eindhoven. 06-55988328, gplume@planet.nl

Jan Wouters, De Braken 11, 5541 AC Reusel, 0497-642391, janenmargo@chello.nl

Dit laatste adres is ook het redactie-adres.

VOGELWERKGROEP "DE KEMPEN" beoogt bezig te zijn met vogelstudie in de Kempen, teneinde de kennis over de, in het wild levende, vogels te vergroten en een bijdrage te leveren aan de bescherming van deze vogels in hun milieu. Hiernaast is ruimte voor andere activiteiten zoals: natuurstudie in ruimere zin, voorlichting, educatie en beheerswerkzaamheden.

LIDMAATSCHAP kan men verkrijgen door zich te wenden tot het secretariaat van de Vogelwerkgroep. Het lidmaatschap begint met een proeflidmaatschap van 3 maanden. De contributie bedraagt € 30,- per jaar; studenten en gezinsleden betalen minder.

DONATEURS die de vogelwerkgroep willen steunen zijn van harte welkom. Donateurs die €15,- of meer schenken, krijgen een jaar lang de Blauwe Klauwier toegezonden.

BETALING van de contributie of donatie kan geschieden door storting op girorekening 5859111 ten name van Vogelwerkgroep de Kempen te Eindhoven, onder vermelding van "contributie Vogelwerkgroep" dan wel "donatie Vogelwerkgroep".

HET POSTADRES van het secretariaat luidt als volgt:

Vogelwerkgroep "De Kempen"

Postbus 386

5500 AJ Veldhoven.

HET *E-MAIL*-ADRES van de vogelwerkgroep luidt:

vwgkempen@hetnet.nl

DE *WEBSITE* van de vogelwerkgroep is te vinden op het volgende INTERNETADRES:

www.homepages.hetnet.nl/~vwgdekempen

ARTIKELN UIT DE BLAUWE KLAUWIER MOGEN WORDEN OVERGENOMEN, NA VOORAF VERKREGEN SCHRIFTELIJKE TOESTEMMING VAN DE REDACTIE, ONDER VERMELDING VAN DE BRON.

VAN DE REDACTIE

JAN WOUTERS

Je hebt nu het nieuwe nummer van de Blauwe Klauwier in handen, in een iets andere gedaante dan voorheen. Het is namelijk gedrukt op een wat mooiere papiersoort waardoor ook foto's kwalitatief goed kunnen worden afgedrukt. Dit andere papier is een gevolg van enkele veranderingen bij de redactie.

Al heel wat jaren was ik zo ongeveer de enige redacteur van de Blauwe Klauwier. Daarbij nam ik zowel de redactie en opmaak, als het laten drukken en verzenden van ons verenigingstijdschrift op me. Dat was een hele klus, maar ik had er de tijd voor. Toen de omstandigheden veranderden, werd het voor mij moeilijk om nog meerdere afleveringen per jaar uit te laten komen. Dit resulteerde uiteindelijk in 2002 in slechts een nummer. Duidelijk te weinig.

Nu hebben zich een paar mensen bereid verklaard om mee te gaan werken aan de Blauwe Klauwier, waardoor niet alles meer op een persoon hoeft neer te komen. Wil de Veer en Wim Deeben zullen zich bezig gaan houden met de lay-out, het drukken en versturen. We willen in het nieuwe jaar zeker drie nummers uit laten komen.

Dit eerste nummer is gemaakt in een soort overgangsfase, dus met de nodige onvolkomenheden. In de volgende afleveringen zal dat wel verbeteren en worden nog wat meer dingen veranderd. De opmaak zal professioneler worden, nu we in Wil iemand gekregen hebben met veel ervaring daarin. Het versturen naar de leden, die nooit op de vergadering komen, was ook in het slop geraakt. Dit zal door Wim samen met Wil weer ter hand worden genomen.

Als alle leden zorgen voor voldoende kopij, dan kan de Blauwe Klauwier nog jaren mee. Wil je iets schrijven maar kun je het niet alleen, neem gerust contact op met iemand van de redactie. Heb je een idee voor een rubriek, mis je iets in de Blauwe Klauwier, laat het ons weten of doe er zelf wat aan. Veel lees- en schrijfplezier.

Het gebruik van kunstmatige nestvlotjes voor Zwarte Sterns op de Malpieheide in de periode 1985 - 2001.

JACQUES VAN KESSEL, HARRIE DE LOUWEREN EN MAARTEN MANDERS

Vanaf 1985 zijn we als vogelwerkgroep bezig met het uitleggen van kunstmatige nestvlotjes voor Zwarte Sterns in het natuurgebied de Malpieheide in de gemeente Valkenswaard. In deze bijdrage een overzicht van de resultaten tot nu toe, met een oproep.

Inleiding

De Zwarte Sterns is een prachtige vogel die helaas in nog slechts enkele gebieden in de Kempen voorkomt. We weten niet veel over het voorkomen van de soort in het verleden in ons werkgebied, maar we nemen aan dat het nooit een echt talrijk voorkomende soort op vennen is geweest. Tegenwoordig gaat het in de Kempen al jaren erg slecht met deze soort (Van der Winden 1991). Dat was ook de reden om als vogelwerkgroep in 1985 in het natuurgebied de Malpieheide te starten met het uitleggen van nestvlotjes voor Zwarte Sterns (De Louweren 1998).

Een extra probleem voor Zwarte Sterns in dit gebied waren de Kokmeeuwen die hier in meerdere grotere en kleinere kolonies voorkomen op de Vaarvennen en het Groot Malpieven. Daarom is het creëren van kunstmatige nestgelegenheid hier een hulpmiddel maar ook niet meer dan dat, de Kokmeeuwen kunnen namelijk ook gebruik maken van de nestvlotjes.

Werkwijze

Harry en Maarten hebben verschillende typen vlotjes gemaakt en uitgeprobeerd. Voor veel praktische zaken zijn we steeds geholpen door Jan van der Winden, die op meerdere plaatsen in binnen- en buitenland onderzoek doet naar Zwarte Sterns. Voor ons begint het seizoen jaarlijks met het controleren wanneer de eerste vogels aankomen op de vennen zo eind april. Deze periode is heel erg belangrijk, je moet dan eigenlijk dagelijks het terrein bezoeken. Je kunt de vlotjes ook wel voor deze periode al uitleggen, maar

dan worden deze allemaal bezet door Kokmeeuwen. Direct na aankomst worden de vlotjes gericht uitgelegd op rustige locaties in het gebied met behulp van een kano. In mei 1985 zijn we gestart met het uitleggen van de eerste kunstvlotjes.

Resultaten

Typen vlotjes

Het aantal vlotjes dat we jaarlijks gebruikten varieerde van 20 tot 34 stuks. De verschillende typen vlotjes die we hebben gebruikt, hebben allemaal zo hun voor- en nadelen. De eerste vlotjes werden gemaakt van pvc-buis van 75 mm, vierkant en gelijkzijdig. De maten varieerden van 45/45 tot 50/50 en 60/60 cm. Ze waren niet met vulcaniserende lijm gelijkzijdig, met als gevolg diverse lekkende vlotjes zodat nestjes vol liepen met water en zonken. De overblijvende vlotjes zijn nog jaren en jaren opnieuw hergebruikt totdat het pvc-materiaal te bros werd.

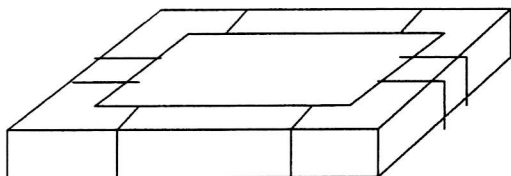
De tweede serie vlotjes zijn gemaakt van isolatiemateriaal (Smeva), vierkant en ook weer in diverse afmetingen (Busink 1996). Het drijfvermogen was goed te noemen; een nadeel was dat ze geen schuine kanten hadden, waardoor de jonge sterns wel van het vlotje konden maar niet terug erop. Daarom werden de kanten afgeschuind. Het eerste jaar werd er door eenden en/of ratten aan het isolerende materiaal gevreten en geknaagd! Het jaar daarop zijn deze vlotjes voorzien van gaas, een verbetering voor zowel de jonge sterns alsook voor het tegengaan van vraatzucht door eenden en andere beesten.

Daarna zijn er tussendoor nog vlotjes gemaakt van houten vlonders met lege plastic cans verbonden met een draad. Dit was achteraf allemaal nogal bewerkelijk en ze voldeden ons inziens niet helemaal. Nog wat later zijn deze houten vlonders weer voorzien van purschuim platen aan de onderkant, overtrokken met een cocosgaasmat, deze voldoen nog steeds. Nadeel van dit type is dat ze erg onhandig en zwaar zijn om na het broedseizoen weer uit het water te halen! Het zou te prefereren zijn om nieuwe te maken, weer opnieuw van pvc maar dan wel met een vulcaniserende lijmsort. Een groot aantal richtlijnen over het uitleggen van vlotjes worden uitvoerig gegeven door Jan van der Winden (2000 b).

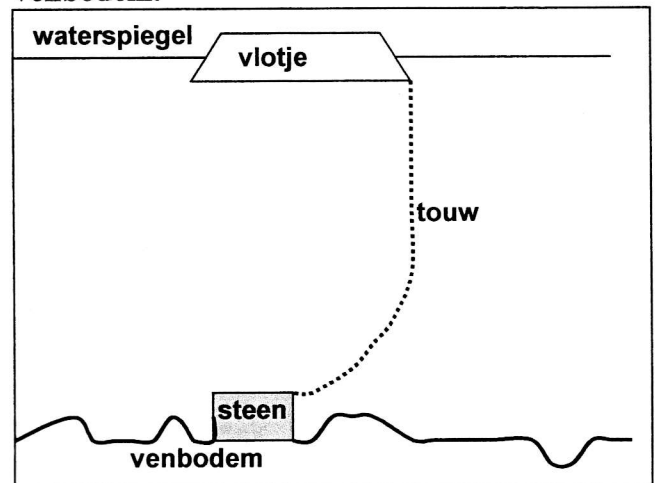
Wat is eigenlijk het best bruikbare nest vlotje voor Zwarte Sterns? In de loop der jaren hebben we dus verschillende typen vlotjes uitgetoet, hieronder een tekening van een type wat ons erg goed is bevallen. Nadat deze in het water worden gelegd wordt de bovenzijde afgedekt met modder en plantaardig materiaal. Het is erg belangrijk dat de randen niet te hoog uit het water steken, anders kunnen jonge sterns wel in het water, maar niet meer terug op het vlotje. Met behulp van plantaardig materiaal moet de dus schuine kanten creëren.

Fig. 1: Afbeelding van een goed functionerend zwarte-sternvlotje

Model: Harrie 3. Afmetingen ongeveer 50 bij 50 cm. Mag maximaal 0,5 cm boven het water uit steken

Figuur 2: Plaatsing van een vlotje; het wordt op zijn plaats gehouden door middel van een touw aan een steen op de venbodem.

Broedresultaten

Uit tabel 1 blijkt duidelijk dat er maar een heel klein aantal jongen groot komt ten opzichte van het aantal broedparen. Het lijkt erop dat er weinig jongen zijn, of dat veel jongen niet volwassen worden. Blijkbaar kan er in de eifase en het jongen stadium veel verkeer gaan. Een groot aantal gaat blijkbaar al in de vroege jongen fase dood. Welke aantallen eieren of jongen jaarlijks door Kokmeeuwen worden gepredeerd is niet bekend.

Tabel 1: Overzicht aantal nesten en uitgevlogen jongen vanaf 1968 op de Malpieheide. (bron: Ornis, T. Heijnen 2002)

Jaar	Aantal nesten	Uitgevlogen jongen	Jaar	Aantal paren	Aantal nesten	Uitgevlogen jongen
1968	7	5	1986		6	3
1970	8	5	1987		21	26
1971	7	5	1988		12	?
1972	7	5	1989		19	?
1973	?	?	1990	8	8	?
1974	2	?	1991	0	?	?
1975	?	?	1992	?	?	?
1976	22	15	1993	3	3	?
1977	9	?	1994	4	4	?
1978	5	?	1995	?	21	?
1979	?	?	1996	6	0	?
1980	10	?	1997	13	19	25
1981	13	11	1998	12	20	11
1982	15	13	1999	11	14	4
1983	10	5	2000	8	8	4
1984	15	?	2001	5	5	?
1985	?	?				

De redenen waarom een aantal nesten jaarlijks mislukken zijn divers. Nestvlotjes worden soms al eerder bezet door Kokmeeuwen, dan zijn de vlotjes te vroeg gelegd? Een hoge waterstand is niet zo van toepassing, omdat de meeste vlotjes toch drijven!! Plotselinge storm en slecht weer, heeft er diversen malen in geresulteerd dat de alle broedparen met eieren of jongen van een seizoen naar de filistijnen gingen. Dit is minstens wel twee tot drie keer voorgekomen.

Knelpunten, adviezen en een oproep.

Een knelpunt is misschien de vraag of het uitleggen van deze nestvlotjes nog steeds zinvol is? Gezien de huidige status van de soort als broedvogel (Van der Winden et al. 1996) denken wij van wel. In de beginfase van het project zijn er bijzonder goede resultaten behaald, maar later is dat wel afgenomen.

Adviezen

Onze keuze voor de nieuwe vlotjes zou zijn die van pvc-materiaal, maar met een vulcaniserende lijm, en met een eventuele dikwandige pvc-buis. Je moet met meerdere mensen dit werk doen. Het leggen van de vlotjes, zo eind april en het eruit halen na de zomer is weinig werk. Maar het blijvend volgen en controleren van de vele nesten is tijdrovend. Je moet dan regelmatig het gebied bezoeken, dit moet je met meerdere mensen doen, zodat je de hoeveelheid werk kunt verdelen.

Oproep

Wij willen voorlopig zeker nog verder gaan met deze vlotjes. Als er nog leden van de VWG zijn die ons willen helpen dan zijn horen wij dat graag. Dit werk bestaat uit het leggen van de vlotjes en het controleren van de nesten vanaf de oevers met kijker of telescoop. Heb je interesse neem dan contact op met Harrie de Louweren of Maarten Manders. Tenslotte een woord van dank aan Jan van der Winden voor de medewerking aan het veldwerk en het geven van de vele adviezen.

Literatuur

Busink, P. 1996. Het wil niet erg vlotten met de Zwarte Stern in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 22(2): 6-11.

Heijnen, T., 2002. Vogels in de Kempen, Avifauna van de Kempen on line. <http://www.homepages.hetnet.nl/~vogels/kempen/>

Louweren, H. de, 1998. De Zwarte Stern op de Malpie in 1997. *Blauwe Klauwier* 24(2): 30-31.

Winden, J. van der, 1991. De Zwarte Stern als broedvogel in Midden- en Oost-Brabant, in de periode 1970-1987, met een reconstructie van de periode 1950-1969. *Blauwe Klauwier* 17 (3-4) 1-14.

Winden, J. van der, W.Hagemeijer, R.Terlouw. 1996. Heeft de Zwarte Stern *Chlidonias niger* een toekomst als broedvogel in Nederland? *Limosa* 69 (149-164)

Winden, J. van der, 2000 a. Een evaluatie van nestvlotjes voor de Zwarte stern. *De Levende Natuur* 101 (1): 12-15.

Winden, J. van der, 2000 b. Richtlijnen voor het uitleggen van vlotjes voor de Zwarte stern. *De Levende Natuur* 101 (1): 16-17.

Havik, volwassen vrouw.
(Foto: Wil de Veer)

Slaapplaatstellingen van Blauwe Kiekendieven en hun prooien in de Kempen in winter 2001-2002.

PIETER WOUTERS

In de winter 2001-2002 werden drie slaapplaatsen van Blauwe Kiekendieven in de Kempen regelmatig geteld. Gekeken werd onder andere naar de aantalsontwikkeling en de geslachtsverhouding op de slaapplaats. Daarnaast werd ook het voedsel-spectrum van de vogels onderzocht.

INLEIDING

Het is al lang bekend dat op diverse plaatsen in De Kempen Blauwe Kiekendieven samen komen om te slapen (Cornelissen 1987). In het voorjaar van 2001 werd een slaapplaats herontdekt op de Landschotse Heide. Een aantal mensen is hier toen met enige regelmaat gaan kijken om het aantal slapers te tellen. Ook zijn de braakballen geraapt om een beeld te krijgen van het voedsel van de overwinterende Blauwe Kiekendieven. (Wouters 2001)

Een logisch vervolg van deze actie was om meerdere slaapplaatsen op dezelfde manier te gaan volgen. In eerste instantie kwam hier alleen de Cartierheide bij, maar na het ontdekken van een slaapplaats in de Reuselse Moeren werd ook deze gedurende de winter 2001-2002 gevolgd. Naast deze drie zijn er nog meer plaatsen waarvan we met zekerheid weten dat er kiekendieven komen slapen zoals De Grote Heide en Plateaux. Maar daar zijn geen systematische tellingen verricht.

DOEL

Het doel van deze telling is tweeledig. Ten eerste willen we inzicht krijgen in het aantal slapers, de geslachtsverhouding en de eventuele onderlinge uitwisseling tussen de diverse slaapplaatsen.

Ten tweede willen we door middel van het rapen van de braakballen op de diverse slaapplaatsen meer te weten komen over het prooispectrum en de verandering daarin in de loop van de winter.

DE GEBIEDEN

CARTIERHEIDE

Gebiedsbeschrijving

Het gebied bestaat uit de Cartierheide en de Hapertse Heide (voortaan Cartierheide genoemd) en is 215 ha groot. Het is een heiderestant gelegen in Boswachterij Hapert (km-hok 57-12-42). Het wordt aan de oost- en westkant omgeven door flinke stukken bos. Aan de noordkant grenst het gebied nagenoeg meteen aan een uitgestrekt agrarisch gebied. Aan de zuidkant grenst het aan de landbouwenclave van de Witrijt die zelf weer omgeven wordt door bos.

De heide zelf bestaat uit droge en natte stukken hei met wat kleine vennetjes. Centraal ligt een groter, in het verleden vergraven ven: het Pannegoor. De heide zelf is rijk aan structuur en reliëf. De heide verkeert nog in een prima conditie, mede door het gevoerde heidebeheer. Het gebied wordt in de zomer begraaasd door runderen.

Slaapplaats

Er bevonden zich twee slaaplocaties op de Cartierheide. De grootste en meest gebruikte slaapplaats is gesitueerd op de noordwest-punt van de Hapertse Heide. Het is een stuk droge heide met een oude struikheidevegetatie. In het midden hiervan ligt een vochtiger gedeelte dat begroeid is met Pijpestrootje en wat opslag van jonge berken. Het geheel ligt weer min of meer in een kom met de hoogste zijde aan de oostkant. De kiekendieven sliepen hier tussen heidestruiken van wel 50 cm hoog. Afgaande op de poep boven op sommige

struiken en de braakbal(len) die er onder/op liggen kan men concluderen dat er in sommige gevallen ook bovenop een struik is geslapen. Gek genoeg werd hier het vochtige stuk met Pijpestrootje en opslag van berken geheel vermeden.

De andere locatie bevond zich aan de zuidkant van het Pannegoor. Hier bestaat de vegetatie van de slaapplaats uit zegge en Veenpluis doorschoten met Riet. De vogels sliepen hier erg nat. Deze slaapplaats werd maar door weinig vogels gebruikt en is zelfs in het natte voorjaar verlaten?

LANDSCHOTSE HEIDE

Gebiedsbeschrijving

De Landschotse Heide is een heiderestant gelegen ten zuiden van Middelbeers (km-hok 44-44-44) en is 210 ha groot. Voor een Kempisch heideterrein is hier nog veel reliëf te vinden. Daardoor vinden we hier dan ook een gevarieerd geheel van natte en droge stukken. De laatste jaren is er flink ingegrepen in de vegetatie door middel van plaggen en maaien. Ook wordt de heide begraasd door runderen. Verder liggen er verspreid over het gebied nog een aantal grotere vennen waarvan de meeste het gehele jaar water bevatten.

De heide wordt alleen aan de noordzijde begrensd door bos van betekenis. De rest grenst vrijwel direct aan agrarisch gebied.

Slaapplaats

Deze was gelegen tussen het Kleinmosven, Withollandven en de hoge rug die over de heide loopt. Binnen dit gebied bevinden zich enkele plaatsen met concentraties van slaapkuiltjes. In tegenstelling tot vorig jaar sliepen de vogels dit jaar droger. Werde er vorig jaar nog voornamelijk geslapen in de nattere stukken, gelegen tegen het Kleinmosven, dit jaar lagen de slaapkuilen toch wel iets droger, meer richting de hoge rug. De vegetatie waar in ze sliepen is laag, < 40 cm. Het flinke reliëf in het landschap zien

we ook terug in de vegetatie op de slaapplaats. De lage delen bestaan uit een mix van Dopheide met Pijpestro. Dit loopt over in een gesloten struikheidevegetatie op de hogere stukken. De vogels sliepen voornamelijk in de Dopheide / Pijpestro vegetatie met een voorkeur voor die plekken waar Pijpestro staat.

REUSELSE MOEREN

Gebiedsbeschrijving

De Reuselse Moeren is een hoogveenrestant gelegen ten zuiden van Reusel tegen de Belgische grens (km-hok 56-28-14). Het gebied kan grofweg worden verdeeld in een droger gedeelte gelegen aan de oostkant en een nat gedeelte in het westen. In het drogere gedeelte is begin jaren negentig voor een groot gedeelte de natuurlijke opslag verwijderd zodat een meer open gedeelte is ontstaan.

In het natte westen zijn op enkele plaatsen nog steeds de veenputten te onderscheiden die in het verleden zijn ontstaan door het handmatig vervenen. Op de zetackers is in de loop der tijd een prachtig gagelstruweel ontstaan. Op de afvoerpaden die hoger lagen, groeien rijen berken. Zodoende oogt het gebied niet open, maar is het een aaneenschakeling van open stukken omgeven door berken-dreven. Doordat het Staatsbosbeheer lukt om steeds meer water in het gebied vast te houden, zijn in het gebied voor de Zandheuvel een groot aantal berken al verdronken zodat het gebied daar toch een wat opener karakter heeft gekregen. Ook zijn zo een paar grotere waterpartijen ontstaan.

Slaapplaats

De kiekendieven sliepen hier in eerste instantie bijna allemaal op dezelfde plaats, noordoost van de schuilhut 'Het Chalet'. Een enkeling sliiep recht voor de schuilhut. In de loop van de winter werd de slaapplaats verlegd, zo'n 200m dieper het gebied in. De eerste slaapplaats werd nu nog maar incidenteel gebruikt. Half januari werd er plotseling voor gekozen om nog

dieper in het gebied te gaan slapen. Waar precies is niet duidelijk.

Op de eerste slaappleaats sliepen de kiekendieven voornamelijk op platgeslagen pitrusveldjes tussen hogere opslag van Gagel en Pijpestrootje. Ze sliepen hier letterlijk boven het water. Van de andere gebruikte slaappleaatsen is niet bekend hoe die er exact uitzien. De slaappleaats recht voor de schuilhut zal er waarschijnlijk hetzelfde hebben uitgezien als de eerste slaappleaats

De reden om tweemaal van slaappleaats te wisselen is vooralsnog een raadsel gebleven. De laatste vogel werd op 10 maart waargenomen. In de andere gebieden werd steeds op dezelfde plaats geslapen en bleef de slaappleaats in gebruik tot in april.

DE TELLINGEN

Methode

De tellers dienden ruim voor zonsondergang, 30 tot 45 minuten, aanwezig te zijn op de slaappleaats. Maar in de praktijk waren de meeste tellers wel één tot anderhalf uur voor zonsondergang op de slaapplek aanwezig. Men diende dan te tellen tot minimaal een half uur na zonsondergang. Op bewolkte dagen is het dan al donker. Ook werd er een aantal

malen 's morgens vroeg geteld. Op de Landschotse Heide gebeurde dit vooral in het voorjaar in combinatie met het trektellen aldaar.

De volgende zaken werden zoveel mogelijk genoteerd: de weersomstandigheden, de tijd van aankomst / vertrek en de tijd van invallen en uit welke richting de vogel aankomt / vertrekt. Is er nog ander gedrag op de slaappleaats, b.v. nog gaan jagen op en rond de slaappleaats, vliegt hij na het neerstrijken nog één of meerdere keren op, wordt er gereageerd op andere roofvogels, etc. dan werd dit ook genoteerd.

Het is in het veld niet altijd even makkelijk om onderscheid te maken tussen vrouwtjes en onvolwassen vogels. Daarom wordt in het verslag alleen onderscheid gemaakt tussen de volwassen, uitgekleurde mannetjes en de rest, ringstaarten genaamd.

Resultaten

Hierbij zullen achtereenvolgens behandeld worden de waargenomen aantallen, de herkomst: uit welke richting komen de vogels aan en in welke richting vertrekken ze en de tijd van aankomst en invallen op de slaappleaats.

Tabel 1: Aantal Blauwe Kiekendieven op drie slaappleaatsen in de Kempen, per maand in de winter 2001-2002.

gebied	Cartierhei	Landschot	R. Moeren	Cartierhei	Landschot	R. Moeren	Cartierhei	Landschot	R. Moeren	Cartierhei	Landschot	R. Moeren	Cartierhei	Landschot	R. Moeren	Cartierhei	Landschot	
	november '01			december '01			januari '02			februari '02			maart '02			april '02		
Aantal slapers:																		
Gemiddeld	3.5	1.2	2.7	3	1	4.8	4	3.1	3.7	8	4.7	2	6.9	6.3	1	1.3	2	
Maximaal	4	2	3	6	2	4	5	5	6	11	5	3	11	9	1	2	4	
Minimaal	3	0	2	2	0	1	3	2	2	6	3	2	2	4	1	1	1	
Aantal tellingen	2	4	3	8	5	4	4	7	3	3	6	3	8	6	3	3	5	
Gemiddeld %-age volwassen mannen	14	80	0	12	80	0	43	91	9	29	45	0	29	31	0	0	20	

Het aantal slapers

In tabel 1 zijn de resultaten samengevat van de tellingen van het hele seizoen in de drie gebieden.

Op de *Cartierheide* zien we het aantal slapers tot februari min of meer gelijk blijven. Vanaf februari neemt het aantal vogels wat gebruik maakt van de slaappleaats sterk toe, tot wel 11 exemplaren. Vanaf half maart dalen de aantallen echter weer sterk. De laatste vogels zijn hier op 14 april waargenomen.

Het aandeel volwassen mannetjes ligt in de maanden november en december op ruim 10% waarna het in januari stijgt tot bijna de helft van het aantal slapers. Daarna zakt het terug tot eenderde van de slapers.

Op de *Landschotse Heide* blijft het aantal slapers tot januari ongeveer gelijk. Het gaat dan maar om een paar individuen. In januari neemt het aantal toe. Tot aan begin maart blijven de aantallen nog min of meer gelijk. Maar in maart zien we dan weer een toename van het aantal slapers. Eind maart daalt het aantal weer sterk en de laatste slaper werd op 8 april waargenomen.

Het aandeel volwassen mannetjes is op de Landschotse Heide altijd erg hoog geweest. Tot half februari kwamen er bijna alleen maar volwassen mannetjes slapen. Pas vanaf half februari, begin maart, wanneer de aantallen oplopen, zien we een toename van het aandeel ringstaarten.

In de *Reuselse Moeren* hebben in tegenstelling tot de andere twee slaappleaatsen relatief weinig exemplaren geslapen. De piek lag hier in januari terwijl de andere gebieden piekten in februari / maart.

Opvallend was dat er in de gehele periode maar 1 volwassen man kwam slapen. En dit was ook nog bij uitzonderlijk weer: stormachtige wind waar de vogels zichtbaar moeite mee hadden.

Herkomst

Blauwe Kiekendieven blijven niet in de directe omgeving van hun slaappleaats, maar zwerven door de dag heen

over grote afstanden om aan de kost te komen. Daar er nauwelijks vogels zijn met een herkenbaar verenkleed, is het moeilijk om exemplaren die overdag worden gezien te herleiden tot een slaappleaats.

De enige betrouwbare aanwijzing hiervoor kwam uit een braakbal. Deze in de winter '76/77 op de *Cartierheide* verzamelde bal bevatte plastic korreltjes. Dit halfproduct wordt verwerkt bij Ravagoplastics te Arendonk (B) en is verder in de Kempen nergens te vinden. Het fabrieksterrein aldaar was destijds vergeven van die bolletjes en is waarschijnlijk via een prooi in de braakbal terechtgekomen. De afstand *Cartierheide* - *Ravagoplastics* bedraagt 10 km.

Ook het feit dat de aantallen op de diverse slaappleaatsen wisselen kan een aanwijzing zijn voor het jagen op grote afstand van een bepaalde slaappleaats. Mogelijk kiezen ze op een bepaald moment een slaappleaats die voor hen op dat moment het dichtste bij ligt. Maar dit is een hypothese, die eigenlijk alleen getoetst kan worden door vogels te zenderen.

Om nu toch een indruk te krijgen welke gebieden, in de nabijheid van de slaappleaatsen, worden geprefereerd zijn steeds van de invallende vogels de aanvliegerichting en van de in de ochtend vertrekkende vogels de wegvliiegerichting genoteerd. Dit is uitgezet tegen de verhouding bos / open gebied tot op drie kilometer van de slaappleaats en dat voor de 8 hoofdwindrichtingen.

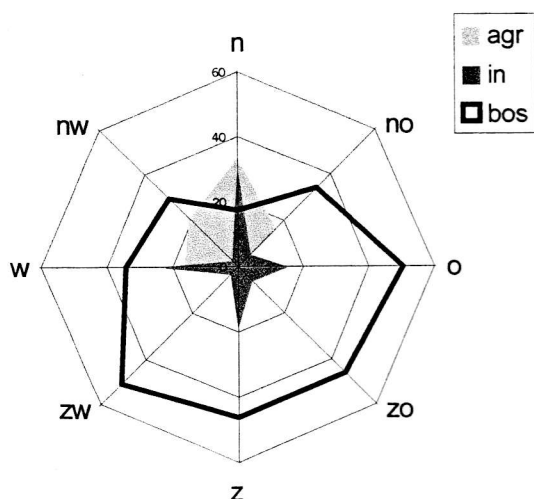
Voor de slaappleaatsen *Cartierheide* en *Landschotse Heide* zijn genoeg waarnemingen gedaan van inkomende en vertrekkende vogels. Van de *Reuselse Moeren* zijn alleen genoeg waarnemingen van inkomende vogels beschikbaar.

Cartierheide

Inkomende vogels (Figuur 1)

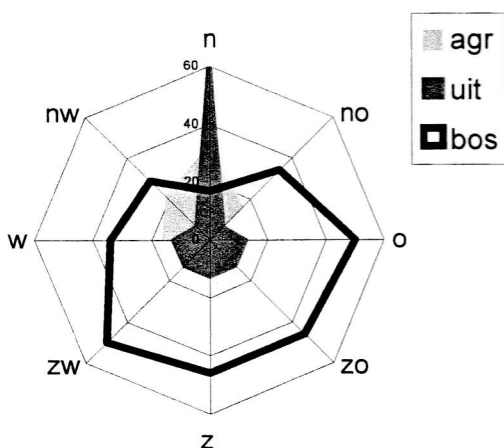
Voor de inkomende vogels is er geen duidelijk verband met de dichtbij gelegen agrarische gebieden. Maar het is natuurlijk de vraag hoe de vogels 's avonds naar hun slaappleaats gaan. Gaan ze van de

foerageergebieden rechtstreeks naar de slaappleats of vliegen ze rustig doorfoeragerend naar de slaappleats. De heide is hiervoor te onoverzichtelijk om dat te kunnen vaststellen. Maar de meeste waarnemingen pleiten voor de tweede optie. Daardoor is het hier niet altijd duidelijk waar de vogel nu echt vandaan komt.

Figuur 1: Inkomende vogels op de Cartierheide. Er is geen duidelijke voorkeursrichting.

Vertrekkende vogels (Figuur 2)

Figuur 2: Vertrekkende vogels op de Cartierheide. Er is een duidelijke voorkeur voor de noordelijke richting.

De vogels die 's morgens de slaappleats verlaten doen dit meestal in een duidelijke, rechte lijn. Alleen een enkeling gaat eerst nog even ergens in een boompje

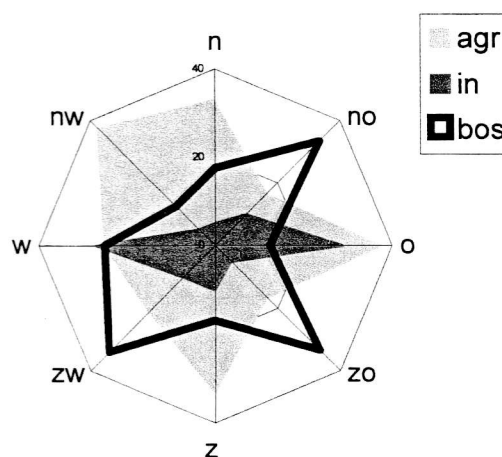
zitten poetsen. Hier zien we wel een verband tussen vertrekkers en het agrarische gebied. Het ten noorden van de Cartierheide gelegen gebied is hierbij duidelijk favoriet.

Landschotse Heide

Inkomende vogels (Figuur 3)

De bij de Cartierheide gestelde vraag hoe de vogels naar de slaappleats gaan geldt ten dele ook voor de Landschotse Heide. Deze heide is kleiner, opener en er staat een uitkijktoren waarvan de tellers gebruik maken. Daardoor is er een beter overzicht over een groot gedeelte van de heide. Hier zien we dan ook een zwak verband met de omliggende agrarische gebieden.

De vogels uit het westen zullen afkomstig zijn van de Paardse Heide. Een groot weilandencomplex aan de west-noordwest-kant van de Landschotse Heide. De vogels die uit het oosten komen zouden best wel eens vogels kunnen zijn die gaan jagen in het gebied de Strijpse Kampen, wel gelegen op zo'n 10 km afstand. Dat lijkt ver maar een open weilandgebied wat geheel braak ligt en daardoor rijk is aan prooidieren, zal natuurlijk een aantrekkingskracht hebben op roofvogels. Hier zijn ook meerdere malen jagende Blauwe Kiekendieven waargenomen.

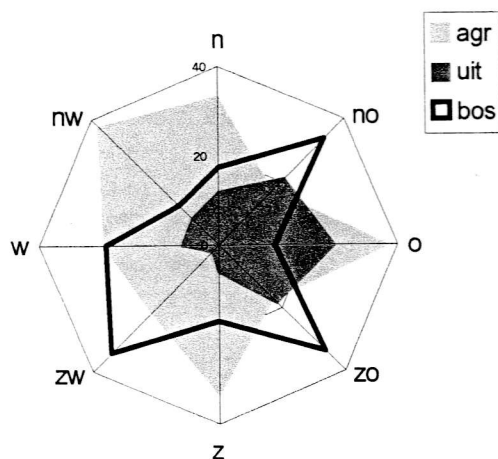

Figuur 3: Inkomende vogels op de Landschotse Heide. Er is een duidelijke voorkeur voor de west- en oostrichting.

Vertrekkende vogels (Figuur 4)

Hier zien we net als op de Cartierheide een duidelijk voorkeursrichting, namelijk de oostelijke. Dit is (natuurlijk) ook een richting waar veel Blauwe Kiekendieven vandaan komen om te slapen. Het valt wel op dat er erg weinig vogels richting west, naar de Paardse Heide vertrekken. Dat is mogelijk te verklaren uit het feit dat er een verschil is in de tijd.

De inkomende waarnemingen zijn goed verspreid over het gehele telseizoen. Terwijl de uitgaande waarnemingen vooral op het voorjaar betrekking hebben, wanneer de vogels doortrekken. Ook is het mogelijk dat er gedurende het seizoen een verandering van jachtgebied heeft plaats gevonden. Maar het aantal waarnemingen is eigenlijk te klein om daar in de tijd differentiatie in aan te brengen.

Figuur 4: Vertrekkende vogels van de Landschotse Heide. Er is een duidelijke voorkeur voor de oostelijke richting. Gebaseerd op relatief veel waarnemingen uit eind maart begin april, wanneer de vogels doortrekken.

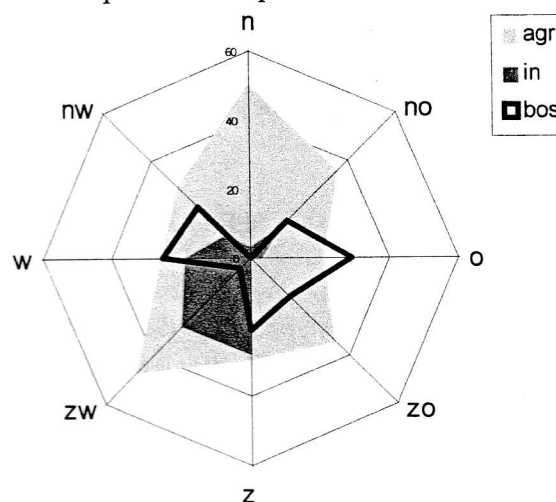
Reuselse Moeren

Inkomende vogels (Figuur 5)

De vogels die in de Reuselse Moeren naar de slaapplek vliegen komen ook echt uit die aanvliegrichting, gelegen tussen west en zuid. De plaats waar de vogels slapen is goed te overzien en aan de noord-, zuid- en westkant ligt het agrari-

sche gebied vrijwel direct tegen de slaapplek aan. Aan de oostkant staan zoveel bomen dat ze daar hoog overheen moeten en dan dus ook goed opvallen.

De kiekendieven die hier slapen zijn voor het overgrote deel vogels die in België foerageren. Waarom België een voorkeur heeft boven de grootschalige open gebieden aan de noordzijde is me een raadsel. Wel is de intensivering van de agrarische sector in België op veel plaatsen nog niet zo doorgevoerd als in Nederland, en dat heeft waarschijnlijk een positief effect op het aantal prooidieren.

Figuur 5: Inkomende vogels in de Reuselse Moeren. Er is een duidelijke voorkeur voor de richtingen tussen west en zuid.

Tijdstip van aankomst en invallen

Aankomst op de slaapplek

De meeste vogels die naar de slaapplek komen, vliegen vrijwel direct naar hun slaapplek. Meer dan 90% zit binnen 5 minuten na ontdekken op de grond. Ze vliegen ofwel in een rechte lijn naar hun slaapplek of draaien nog een rondje en vallen dan in. Er zijn maar weinig vogels die eerst nog eens in een boom gaan zitten of doorvliegen om later alsnog in te vallen. Er is hierin niet echt een verschil gevonden tussen volwassen mannetjes en de ringstaarten. Op de Landschotse Heide waren er echter wel eens volwassen mannetjes die toch nog wel

een aantal jaagondes over de heide maakten voordat ze invielen op de slaapplaats. Maar echt lang jagen op de slaapplaats werd niet waargenomen.

Het weer kan echter wel invloed hebben. Zo leken de vogels tijdens de telling van 26 januari met name op de slaapplaatsen Landschotse Heide en Reuselse Moeren nogal last te hebben van de harde wind. Ze waren al vroeg op de slaapplaats aanwezig en leken gehinderd te worden bij het invallen door de harde wind. In de Reuselse Moeren vielen op 26 december tijdens het invallen diverse fikse sneeuwbuien. En dit leek nu de vogels weer niet te deren. Ze hebben trouwens die nacht zo'n 30 cm sneeuw over zich heen gekregen!

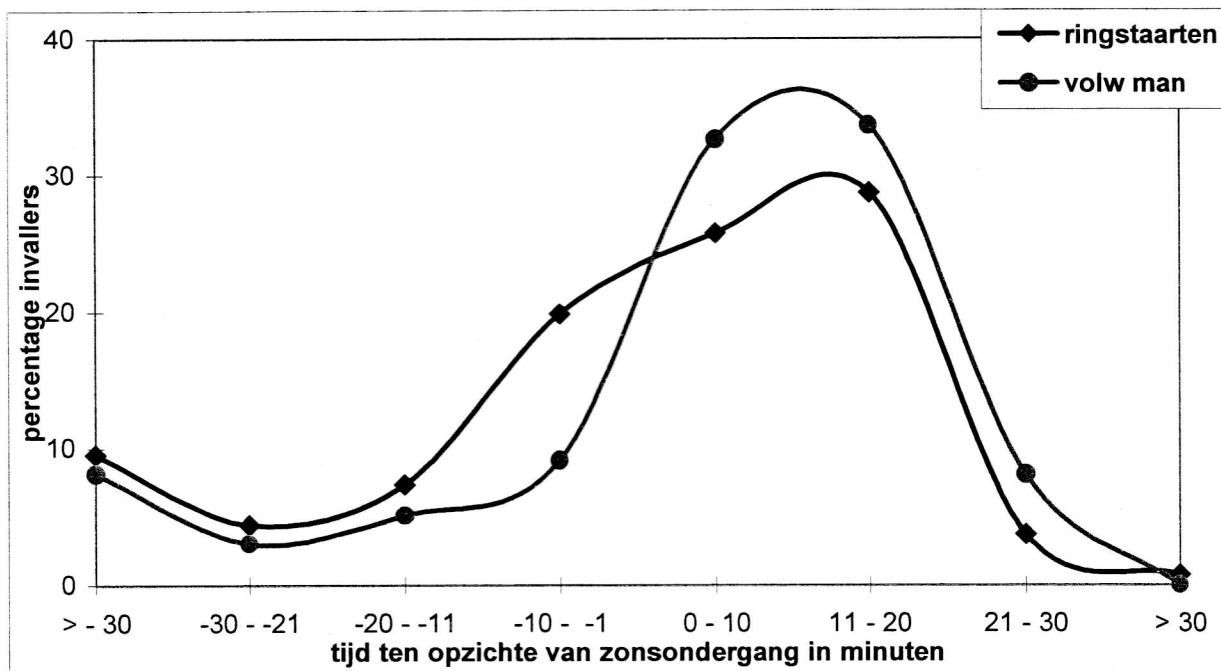
Invaltijden op de slaapplaats

Als we kijken naar de tijd van invallen dan zien we dat de ringstaarten iets eerder gaan slapen dan de volwassen mannetjes. (Zie figuur 6) Terwijl men eerder zou denken dat het andersom zou moeten zijn. De groep ringstaarten bestaat

toch voor een substantieel deel uit onvolwassen, onervaren, vogels. En hiervan zou men kunnen denken dat die hun tijd harder nodig hebben om aan de kost te komen. Ze zijn natuurlijk nog niet zo ervaren in het jagen, als de volwassen vogels. Maar mogelijk is de voedselsituatie in de Kempen zodanig dat dit hierop geen effect heeft.

Het invallen van de volwassen mannetjes is ook meer dan bij de ringstaarten geconcentreerd in de eerste 20 minuten na zonsondergang. In deze periode vallen ook de meeste ringstaarten in maar van de mannetjes zit dan pas 25 % aan de grond tegen 40% van de ringstaarten.

Er is tussen de drie slaapplaatsen geen duidelijk verschil in het definitieve invallen. De spreiding is bij alle twee de groepen op alle slaapplaatsen erg groot. Bij de ringstaarten ligt dit tussen -56 minuten en +32 minuten t.o.v. zonsondergang. Terwijl dit bij de volwassen mannetjes ligt tussen -85 minuten en +25 minuten.

Figuur 6: Verdeling van de invaltijden op de slaapplaats van volwassen mannetjes en ringstaarten.

HET VOEDSEL

Methode

Om te kunnen vaststellen of er een verschil is tussen het voedsel in de winter en het vroege voorjaar zijn op de slaapplaatsen tweemaal de braakballen verzameld. De eerste maal eind januari / begin februari en de tweede keer midden april, als de slaapplaatsen niet meer in gebruik zijn. In de Reuselse Moeren werden de braakballen alleen in januari geraapt.

Alle braakballen zijn apart verpakt om achteraf zeker te weten dat het om een hele braakbal gaat. De braakballen die met meerdere bij elkaar lagen zijn allemaal apart verpakt, maar ook zijn deze per slaapplaats bij elkaar gehouden, zodat achteraf vastgesteld kon worden of er een mogelijke relatie zou zijn tussen de prooien in deze braakballen.

Omdat de braakballen niet meteen geplozen zijn, zijn ze in de diepvries bewaard om vraat door mottenlarven te voorkomen. Er zijn namelijk relatief veel 'vogel'-braakballen bij. Worden deze aangevreten dan kan dat funest zijn. Zitten er geen botjes in dan weet men gewoon niet meer om wat voor prooi het gaat en om tot een eventuele soortdeterminatie te komen kan men dan al helemaal wel vergeten.

Bij het pluizen is er vanuitgegaan dat er 1 prooi in 1 braakbal zit. Alleen bij de braakballen die met meerdere in een slaapkuiltje bij elkaar lagen is hiervan afgeweken. Bij deze ballen is er naar gekeken of de braakballen mogelijk een relatie met elkaar konden hebben. Vaak ging het hier dan ook om braakballen waar grotere prooien in zaten zoals Haas of Konijn. De muizen zijn alleen op soort gebracht als dit met zekerheid kon aan de hand van gevonden kaakdelen. Voor de dwergmuis is waar mogelijk ook gebruik gemaakt van de karakteristieke haarkleur van de vacht. Daar het botmateriaal in de braakballen vaak fragmentarisch is, is het aandeel niet verder determineerbare woelmuizen (woelmuis spec.) erg groot.

Resultaten

Totaal werden er op de slaapplaatsen 411 braakballen geraapt waaruit 521 prooien werden geplozen (Tabel 2).

We zien dat het prooienspectrum in de winter op alle drie de slaapplaatsen voor meer dan de helft uit vogelprooien bestaat. In het vroege voorjaar zakt dit ver terug. Bij de woelmuizen zien we het tegenovergestelde gebeuren. Die zijn in het vroege voorjaar weer veel talrijker dan in de winter, dat valt natuurlijk te verklaren

Tabel 2: Raapdatum, geraapte aantallen en de samenstelling van de braakballen van Blauwe Kiekendieven op drie slaapplaatsen in de Kempen in winter '01-'02.

Gebied →	Reuselse Moeren		Cartierheide				Landschotse Heide			
	winter		winter		voorjaar		winter		voorjaar	
Raapdatum	29 januari		16 februari		17 april		25 januari		19 april	
Aantal braakballen	n=16		n=104		n=133		n=66		n=92	
Prooi-soort ↓	aantal	%-age	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Vogel spec.	14	66.7	57	51.8	33	21.0	53	51.5	16	12.4
Veldmuis	2	9.5	11	10.0	24	15.0	21	20.4	43	33.3
Aardmuis	2	9.5			6	3.8	2	1.9	2	1.6
Woelmuis spec.	1	4.8	31	28.2	53	34.0	23	22.3	48	37.2
Dwergmuis	2	9.5	3	2.7	7	4.4	4	3.9	10	7.8
Bosmuis					2	1.3				
Bosspitsmuis					1	0.6				
Haas			8	7.3	25	16.0			10	7.8
Konijn					7	4.4			2	1.6
Totaal aantal	21		110		158		103		129	

uit het feit dat de muizenpopulaties in het voorjaar weer flink groeien.

Het aandeel woelmuizen is op de Landschotse Heide steeds groter geweest dan op de Cartierheide. Mogelijk heeft dit te maken met een verschillend jachtgebied of met een iets groter aandeel mannetjes op die slaappleats. Het aandeel overige muizen is te verwaarlozen. In het vroege voorjaar zien we ook Haas en, in veel mindere mate, Konijn opduiken in het voedsel.

Mooi is hierbij het verschil tussen de Cartierheide en de Landschotse Heide. Op de Landschotse Heide zijn de braakballen drie weken eerder geraapt dan op de Cartierheide. In die drie weken zijn blijkbaar de eerste jonge Hazen geboren want op de Landschotse Heide zien we nog geen Hazen in het voedselspectrum terwijl ze drie weken later al wel aanwezig zijn in de braakballen van de Cartierheide. Het zelfde geldt voor het Konijn. Vóór 16 februari vinden we geen Konijnen in het voedsel terwijl ze in de braakballen van na de 16^e wel voorkomen. Dit zowel op de Cartierheide als op de Landschotsche Heide.

Om dit soort zaken beter te kunnen volgen is het aan te bevelen om de braakballen per maand te gaan verzamelen.

NIEUWE VRAGEN

De tellingen hebben natuurlijk een heleboel leuke informatie opgeleverd. Maar er zijn ook nog wel een aantal prangende vragen overgebleven. Hoe weten de kiekendieven ieder jaar toch weer diezelfde plekken te vinden om te slapen, en dan met name de onvolwassen vogels, die daar voor de eerste keer van hun leven komen? Welke factoren bepalen de ligging van de slaappleats in een gebied? Hoe bepaalt een vogel waar hij die nacht gaat slapen? Is er uitwisseling tussen de diverse slaappleatsen en hoe groot is die? Etc. Een reden om de komende jaren de slaappleatsen te blijven volgen.

DANKWOORD

Zo'n telling kun je niet alleen uitvoeren. Daarom een woord van dank aan iedereen die heeft meegeholpen aan deze tellingen: Marco Bakermans, Wil Beeren, Harrie Biemans, Mart vd Broek, Daan vd Broek, Wim en Toos Deeben, Dirk v Dingenen, Frans Huijbers, Klaas de Jonge, Jacques v Kessel, Piet vd Krieken, Lex Peeters, Geert Sanders, Mark Sloendregt, Wil en Els de Veer, Nico Venema, Wiebe Witteveen, Piet Wuyts, Jan Wouters en Margo van Gestel en Liza Wouters.

Een speciaal woord van dank aan Wim, Jan, Jacques, Dirk en Frans die mij hebben meegeholpen om 'snel' door de grote berg braakballen te pluizen.

En natuurlijk een woord van dank aan Brabants Landschap en Staatsbosbeheer-De Kempen voor het verlenen van toestemming om de tellingen in hun gebieden te mogen uitvoeren en om de gebieden te mogen betreden tijdens het rapen van de braakballen.

Braakballen en uitwerpselen op slaappleats.
(Foto Pieter Wouters)

LITERATUUR:

Cornelissen H. 1987. Slaapplaats van Blauwe Kiekendieven op de Cartierheide, Zuidoost-Brabant. De Roodborsttapuit 6(1): 22-34.

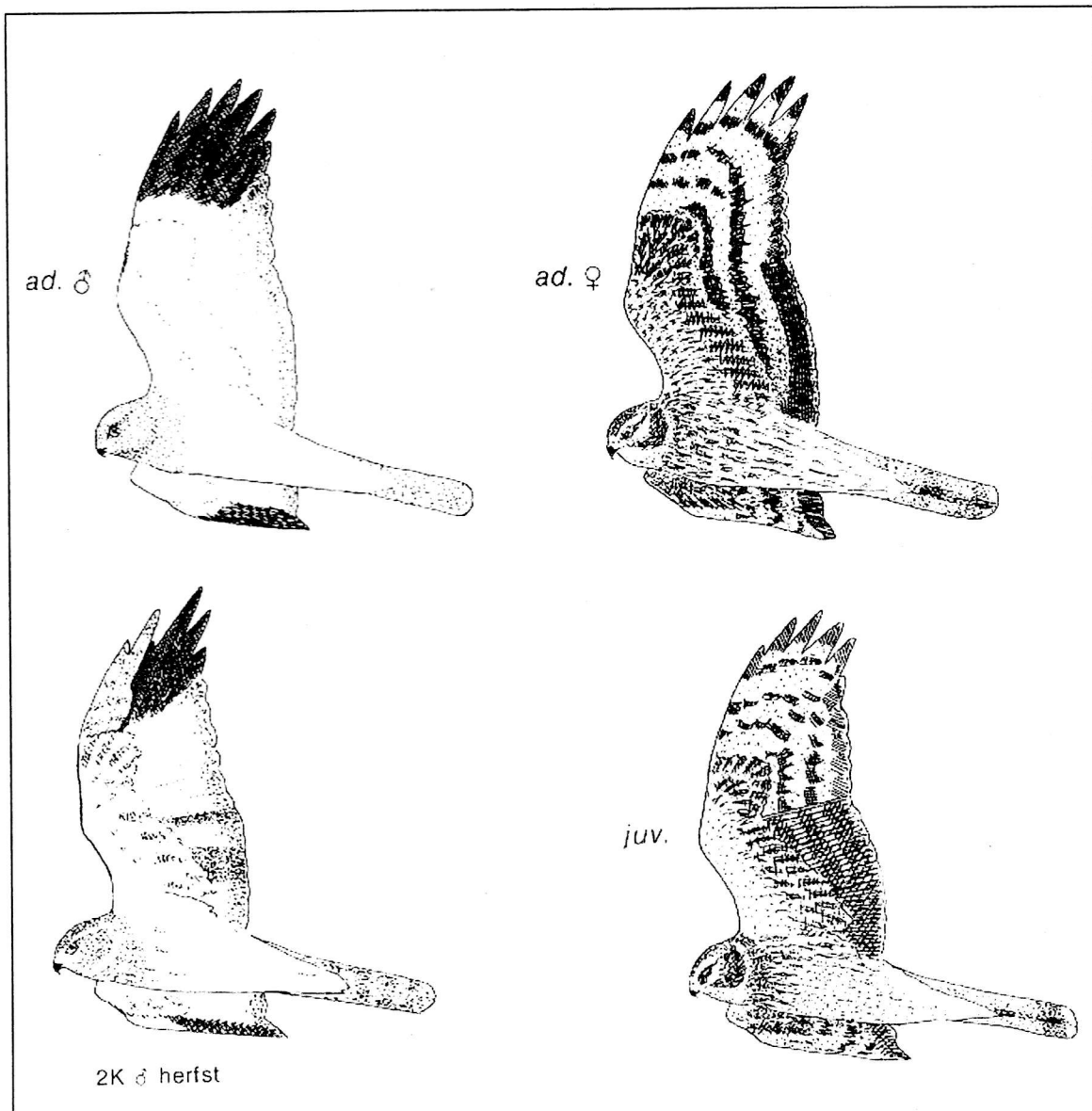
Cornelissen H. 1988. Het voorkomen van de Blauwe Kiekendief in Zuidoost-Brabant, 1975/76 – 1986/87. De Roodborsttapuit 7(2): 61-71.

Ottens H.J. 1999. Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* foerageren en slapen in percelen ongedorste gerst in Drenthe. De Takkeling 7(3): 198-205.

Boedeltje G. & M. Zijlstra 1981. Territorialiteit, biotoop- en voedselkeuze bij de Blauwe Kiekendief *Circus Cyaneus* in de winter. Limosa 54(1981): 73-80.

Manen W. van 1996. Demografie en voedsel van overwinterende Blauwe Kiekendieven *Circus Cyaneus* in Drenthe. Limosa 69(1996): 9-12.

Wouters P. 2001. Slaapplaats van Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* op de Landschotse Heide voorjaar 2001. Uitgave VWG De Kempen.

Een tweede verkenning naar het voorkomen van de Wespandief in de Kempen: 2002

JACQUES VAN KESSEL & PIETER WOUTERS

In navolging op de eerste verkenning in 2001 is ook in 2002 weer intensief gekeken naar Wespandieven in verschillende bosgebieden in de Kempen.

Inleiding

Er is dit jaar geprobeerd om ook zoveel mogelijk de plaatsen te bezoeken die in 2001 niet of in mindere mate zijn bezocht. Ook waren er in 2002 weer twee bosgebieden waar vanaf mei tot en met augustus bijna wekelijks is gekeken naar Wespandieven. Dit zijn Buikheide-Halve Mijl (Vessem-Veldhoven) en de Sprankelbossen (Steensel-Veldhoven).

Methode

In de periode van 13 juli t/m 18 augustus is dagelijks naar Wespandieven gekeken op verschillende plaatsen in de Kempen. Dit werd gedaan door te posten op een lokatie met goed uitzicht over een bosgebied, en daar zo'n 3-6 uur te blijven zitten. Hierbij werd steeds de horizon en de lucht op vliegende Wespandieven afgezocht. Als er in een bosgebied Wespandieven voorkomen dan kun je na 2-3 uur waarnemen in juli en augustus vrijwel zeker een exemplaar zien. Als je niets ziet kun je dit zondig nog een keer later herhalen.

Ook dit jaar is alleen gepost op dagen met redelijk mooi weer zonder neerslag en of harde wind. De waarnemingen zijn steeds zo nauwkeurig mogelijk op een stafkaart ingetekend met vermelding waar de vogel vandaan kwam en waar deze naar toe vloog, en of hij wel of geen prooi droeg. Als dit mogelijk was is er ook steeds een tekening van de onderkant van de vleugel gemaakt (zie bijlage 1). Als men op een waarnemingspunt meerdere exemplaren ziet kan men met deze methode vaststellen of het om dezelfde of meerdere vogels gaat.

Deze methode wordt al 7 jaar toegepast in het bosgebied Buikheide-Halve Mijl (500 ha.). Nadeel van deze methode is wel dat je vanaf de grond niet zo nauwkeurig kunt zien waar een vogel naar toe vliegt als vanuit een boomtop. Vanuit hoge bomen waarnemen en intekenen is natuurlijk veel nauwkeuriger. Maar helaas ook dit jaar is er vrijwel geen "topwerk" verricht omdat de meeste van ons hoogtevrees hebben! Ook zijn zoveel mogelijk schetsen van vleugelpatronen gemaakt van waargenomen Wespandieven.

Resultaten

In de periode juli-aug. 2002 zijn totaal 33 verschillende territoria vastgesteld aan de hand van waargenomen Wespandieven (zie tabel 1 en figuur 1). Naast de bekende naaldbossen blijken ook een aantal kleinere beekdalbossen in de Kempen erg in trek te zijn bij Wespandieven. Hoewel in 2002 niet echt specifiek naar nesten is gezocht, zijn er toch nog 5 nesten gevonden binnen ons werkgebied:

- Bossen ten noord-oosten van Netersel: 1 nest met 2 jongen.
- Bossen omgeving Lage Mierde: 1 nest met 1 jong.
- Gemeentebossen Eersel: 1 nest met 1 jong (geringd).
- Bosgebied ten noord-westen van Netersel: 1 nest gevonden zonder eieren.
- Tussen Vessem en Middelbeers: 1 nest gevonden zonder eieren.

Naast deze nestvondsten zijn er tijdens het posten nog een aantal waarnemingen gedaan van voedseldragende Wespddieven wat duidt op een nest in de buurt en dus zeker broedend (Van Maanen 2000):

- Molenheide Geldrop-Mierlo
- Cartierheide Eersel - Hapert
- Weebosch-Stevensbergen Bergeijk
- Groote Heide Heeze-Geldrop
- De Pan Sterksel
- Gemeentebossen Eersel

Ook is het vanzelfsprekend dat waarnemingen van vliegende Wespddieven met nestmateriaal erg belangrijk zijn. Zo hebben we een waarneming uit juli van een zeer laag vliegende Wespddief met een grote verse tak eikenloof in zijn klauwen, deze waarneming leidde dan ook enkele dagen later tot een nestvondst

Het aantal waarnemingen van onvolwassen Wespddieven is minimaal ook in de buurt van de nestplaatsen. Het zijn erg onopvallende vogels. We hebben slechts 1 maal een onvolwassen vogel waargenomen in augustus en wel aan de

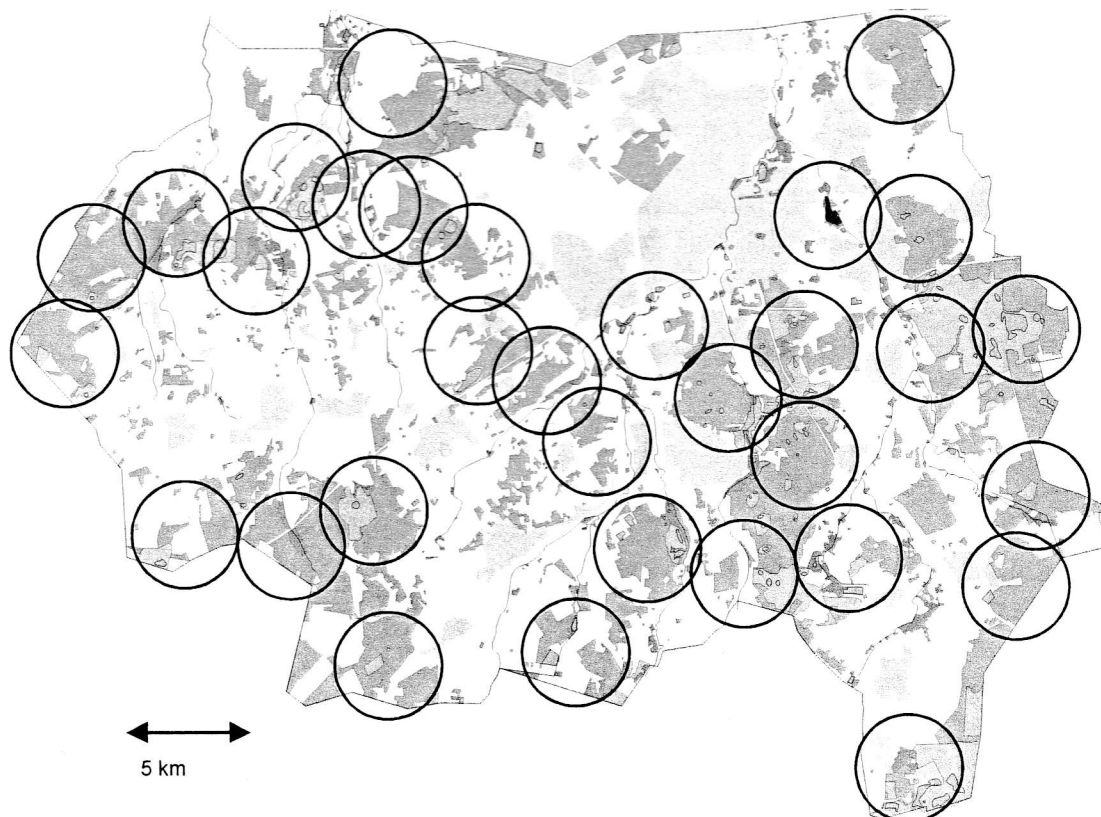
zuidkant van het Groot Meer (Vessem). En dit is waarschijnlijk nog gebeurd omdat hier vaak werd gepost.

Op maar liefst 11 lokaties werden na een of meerdere dagen posten zelfs meer dan 2 Wespddieven waargenomen (tabel 1). Wat maar weer eens duidelijk maakt dat de diverse territoria elkaar overlappen.

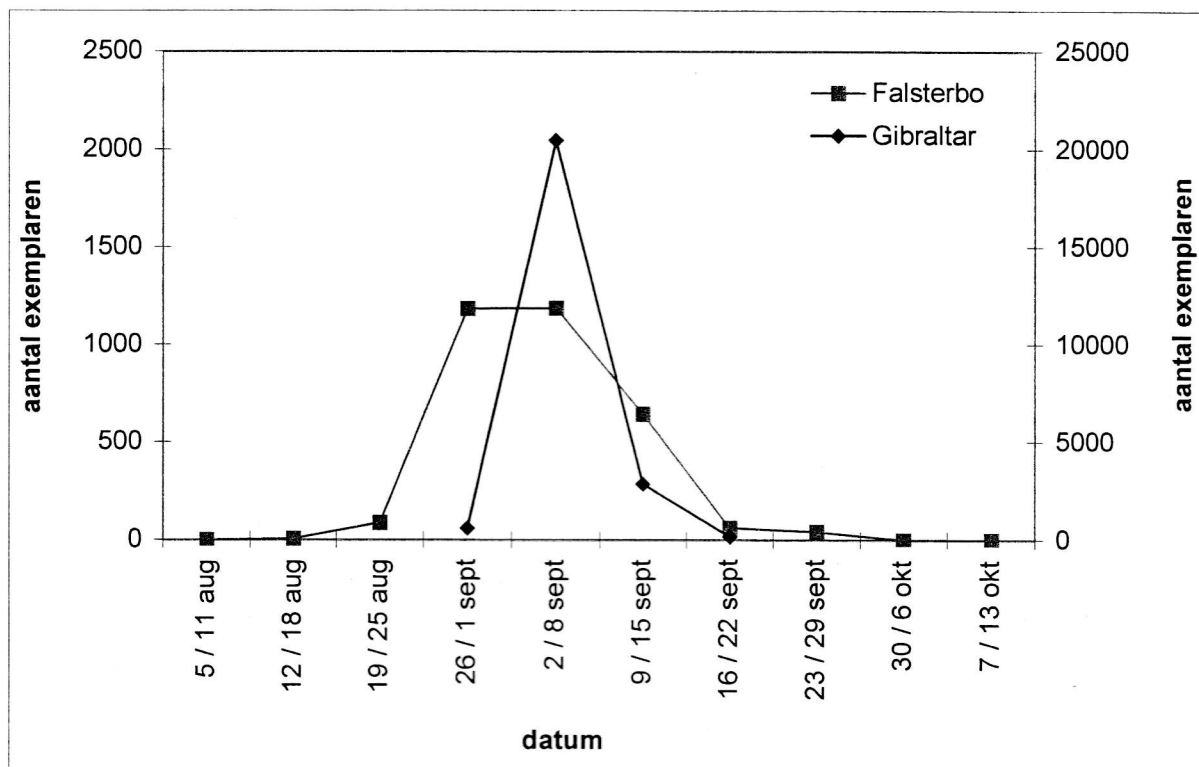
Doortrek van Wespddieven in voor- en najaar.

We merken hier in de Kempen jaarlijks maar weinig van doortrekkende Wespddieven in het voorjaar. Uitzondering is 3 mei 2002, toen werden op de Landschotse Heide 12 doortrekkende Wespddieven gezien. In het najaar worden wel regelmatig doortrekkers waargenomen, maar nooit in grote aantallen. Een uitzondering hierop zijn 2 dagen in september 2002, toen wel hoge aantallen werden gezien. Op 3 september bij het Ringselven Budel Dorplein totaal 37 ex. doortrekkend. Op 4 september totaal 145 ex. doortrekkend gezien tussen 12.45 en 13.30 uur, steeds in groepjes van 5-10

Figuur 1: Overzicht van de aangetroffen Wespddief territoria in 2002.

Figuur 2: Doortrek van de Wespendif in Falsterbo linkse y-as (Bron: Skanes Ornitologiska Forening, Zweden) en in Gibraltar rechtse y-as (bron: The Gibraltar Ornithological & Natural History Society).

stuks en een groep van maar liefst 80 stuks (med. Ruud Bouwman). Waarschijnlijk heeft dit te maken met een sterke doortrek van scandinavische vogels (figuur 2).

Plannen voor een nieuw onderzoek in de Kempen in 2003

Voor 2003 is het de bedoeling, mits er voldoende waarnemers zijn, om een groot proefgebied te onderzoeken binnen het werkgebied van de VWG De Kempen. Binnen dit proefgebied willen dan aan de hand van vleugeltekeningen gaan vaststellen hoeveel vogels er voorkomen. Daarnaast willen we zoveel mogelijk de nesten gaan opsporen.

Dankwoord

Dank aan alle mensen die waarnemingen hebben ingestuurd via ORNIS. Ook dank aan allen die hun medewerking hebben verleend in 2002: Peer van de Akker, Wil Beeren, Rob Bouwman, Wim Deeben, Dirk van Dingenen, Carlo van

Dooren, Kees Goudsmits, Piet van Hapen, Tom Heijnen Frans Huijbers, Bep Janssen, Klaas de Jonge, Robert Kastelijns, Piet van de Krieken, Wilma Meurs, Marijke Neggers, Geert Sanders, Ron Schippers, Marc Sloendregt, Jap Smits, Wil de Veer, Els de Veer, Nico Venema, Roel Winters en Jan Wouters. Tenslotte dank aan Henk Munsters voor het beschikbaar stellen van enkele fraaie dia's.

Literatuur

- Bijlsma, R.G., 1997. Handleiding veldonderzoek roofvogels. Vogelbescherming - Werkgroep Roofvogels Nederland. KNNV Uitgeverij.
- Kessel, J. van & P. Wouters, 2001. Een eerste verkenning naar het voorkomen van Wespendifeën in de Kempen in 2001. *Blauwe Klauwier* 27 (2): 7-11
- Maanen, W. van, 2000. Reproductiestrategie van de Wespendif *Pernis apivorus* in Noord-Nederland. *Limosa* 73: 81-86.

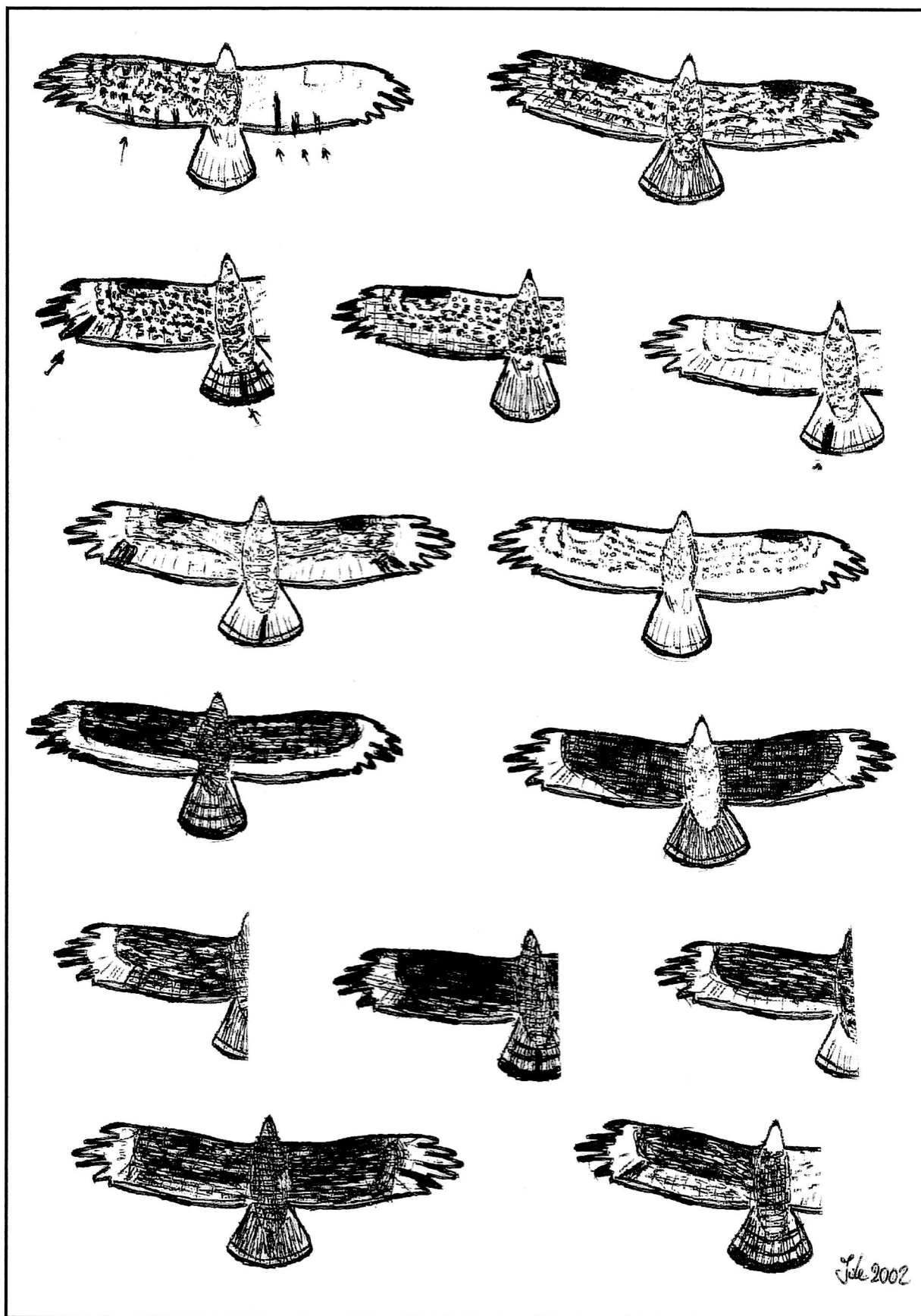
Tabel 1: Onderzochte gebieden met aantal waargenomen exemplaren en geschat aantal territoria in het desbetreffende gebied in 2002.

Gebied (gemeente)	Aantal exemplaren	Aantal territoria	Geschat aantal territoria
Herdgang - Utrecht noord-oost (Esbeek)	2	1	1
Moerbleek - Utrecht zuid-west (Hooge Mierde)	2	1	1
Tulder - Utrecht noord-west (Lage Mierde)	3	1	1
Beerse Broek (Netersel)	2	1	1
Landschotse Heide (Middelbeers)	2	1	1
Oirschotse Heide noord-oost (Oirschot-Eindhoven)	0	0	1
Oirschotse Heide NW (Oostelbeers)	1	1	1
Omgeving Vessem (Middelbeers)	2	1	1
Buikheide-Halve Mijl (Vessem-Veldhoven)	5	1-2	1-2
De Pan (Maarheeze-Sterksel)	3	1	1
Bossen Hugterheide (Maarheeze)	1	1	1
Sprankelbossen (Eersel - Veldhoven)	3	1	1
Hocht-Dommelbeemden (Veldhoven - Waalre)	2	1	1
Bossen Kamerven zuid (Nuenen)	2	1	1
Collse Zegge (Eindhoven-Geldrop)	2	1	1
Moeren-Grote Cirkel-Kroonven (Reusel)	3	1	1
Boswachterij De Kempen west (Hapert)	1	1	1
Cartierheide (Hapert)	4	1	1
Weebosch west + Bosscher Weijer (Bergeijk)	1	1	1
Omgeving Kneysel (Eersel)	1	1	1
Visvijvers Bergeijk + De Plateaux (Bergeijk)	3	1	1
Groote Heide (Heeze-Geldrop)	3	1	1
Enderheide (Riethoven)	1	1	1
Malpie Heide (Valkenswaard)	2	1	1
Visvijvers Valkenswaard (Valkenswaard)	2	1	1
Leenderbos (Leende)	3	2	2
Bossen Molenheide (Geldrop-Mierlo)	1	1	1
Hubertusbossen (Heeze)	2	1	1
Strabrechtse Heide (Heeze)	4	2	2
Soerendonksgoor - Strijperheg (Soerendonk)	1	1	1
De Hoort (Budel)	5	1	1
Weerter- en Budelerbergen (Budel)	0	0	1
Totaal	69	32-33	34-35

Wespandief.
(Foto: Henk Munsters)

Bijlage 1: Schetsen van Wespendienven in de Kempen in 2002.

VOGELVARIA

KLAPEKSTERTELLING STRABRECHTSE HEIDE 2003

Op 4 januari 2003 werd door leden van Vogelwerkgroep de Kempen weer de jaarlijkse simultaantelling van Klapeksters op de Strabrechtse heide gehouden. Op die manier krijgen we een beeld van hoeveel exemplaren er nu werkelijk op de heide overwinteren.

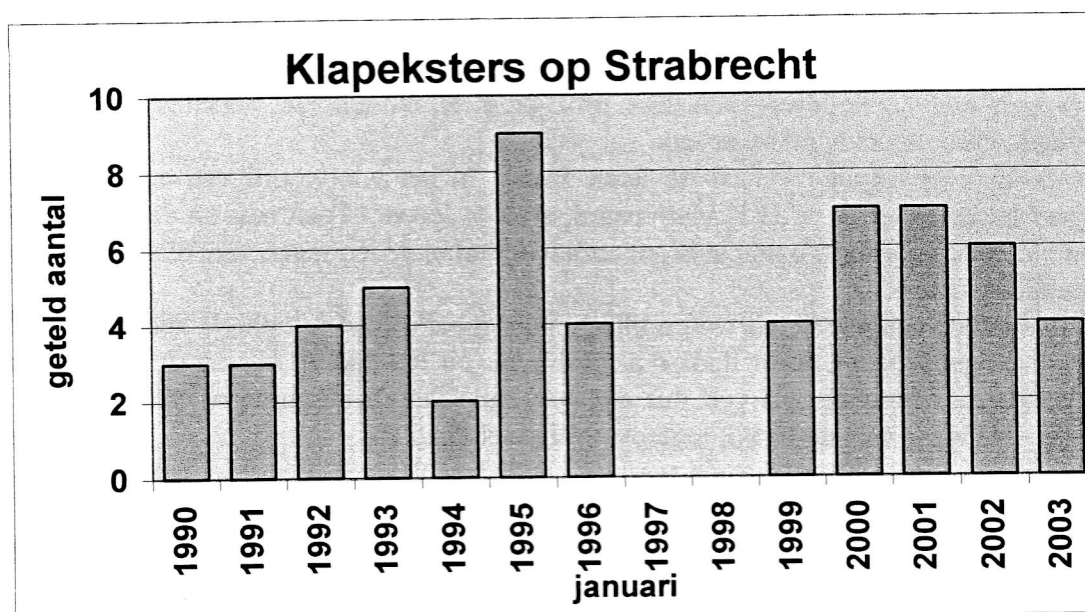
Na een dikke week van regen was het die ochtend droog met een temperatuur rond het vriespunt. De opkomst was weer goed, zodat alle routes geteld konden worden.

Na clustering kwamen we uit op 4 exemplaren, dat is twee exemplaren minder dan vorig jaar. Daarmee wordt de dalende tendens versterkt, die vorig jaar was ingezet. Maar 4 exemplaren ligt wel op het gemiddelde over de hele telperiode.

Alle routes werden gelopen, iedereen die heeft meegeholpen heel erg bedankt. Ook speciale dank naar Jap Smits van Staatsbosbeheer, voor het beschikbaar stellen van de ruimte voor het nuttigen van de erwtensoep.

Volgend jaar als God blijft de 15^e telling, ofwel het derde lustrum. Suggesties voor na afloop van volgend jaar????champaign on ice????? Nogmaals bedankt!

Piet van Happen

OPERATIE HAVIK

"In september werd begonnen met de 'operatie Havik'. Jagers, valkeniers en vogelbeschermers startten een operatie om de havik voor uitsterven te behoeden. Vogels werden in Duitsland gevangen en in Nederland in een passend bos losgelaten. Dit gebeurt bij voorkeur 's nachts en met een gevulde krop. Het verdwijnen van natuurlijk broedgebied en jachtterrein, overmatig afschot door geweerdragers en grote sterfte tengevolge van het eten van prooidieren die door landbouwgif en chemische bestrijdingsmiddelen zijn gedood maakte dit project noodzakelijk.

Tijdens de 'Internationaal Roofvogel Conferentie Droeve Waarheid', die gehouden werd in Caen (Fr.), kwamen vogelbeschermers, valkeniers en wetenschapsmensen uit acht landen bijeen. De droeve waarheid kwam tijdens deze conferentie aan het licht, dat in België zeker 5000 roofvogels werden geschoten. Bonden van duivenliefhebbers betaalden voor elke geschoten roofvogel veertig franc. In Frankrijk worden gemiddeld per jaar 200.000 roofvogels en uilen door afschot en klemmen gedood. Ook hier worden premies betaald voor de ingeleverde 'schadelijke' vogels."

Gelukkig is dit geen actueel artikel. Momenteel is de situatie sterk verbeterd. Hoewel nog niet optimaal, denk aan nestverstoring, is er toch hoop voor de toekomst zodat excessen zoals hierboven beschreven, niet meer aan de orde zullen zijn.

Het betreft gegevens uit een boekje dat, als herdruk, uitgegeven is in 1965 onder de titel 'Roofvogels gevraagd', geschreven door prof. dr. K.H. Voous. Het verscheen in de AO-reeks, wat staat voor actuele onderwerpen.

De beschreven situatie betreft de jaren zestig. In het voorwoord van de toenmalige directeur van faunabeheer, ir. C.H.J. Maliepaard, staat te lezen: "Toch rust op de jagers in de eerste plaats de plicht de roofvogels te beschermen en te behoeden tegen vandalisme en totaal ongemotiveerde afgunst".

Dat de jagers van goede wil waren blijkt onder meer uit het feit dat de herdruk van het boekje mede mogelijk is gemaakt door o.a. bijdragen uit het Jachtfonds en de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging. Zo valt dus alles op zijn plaats en kunnen wij stellen dat het, mede dankzij de jagers, met de Havik tegenwoordig wel goed zit.

Of deze stelling strookt met de werkelijkheid laat ik over aan de ervaringen van de individuele vogelaar. Zij die mij beter kennen, herkennen misschien iets van cynisme in de stelling. Dat het verbod op bepaalde bestrijdingsmiddelen een grote rol heeft gespeeld bij de toename van onder meer de Havik, lijkt mij in ieder geval een juiste stelling.

De Nederlandse broedpopulatie wordt voor de periode 1998-2000 geschat op 1800-2000*. Rond 1977 ging het om 500-600 paren*.

*Bron: Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000, gepubliceerd in 2002.

Wil de Veer

OVERWINTERENDE DODAAZZEN OP DE GROOTE BEERZE.

Al vanaf de bekendtellingen die de vogelwerkgroep organiseerde in de jaren 70 en 80 is het bekend dat er op de Groote Beerze Dodaarzen overwinteren op het stuk ten noorden van Hapert (Cornelissen 1985). Dat bood voor mij een goede gelegenheid om die winterpopulatie te bestuderen met behulp van het ringen van die vogels. In eerste instantie om de vraag te beantwoorden waar die Dodaarzen vandaan komen, maar ook om iets meer over hun overleving en winterverblijf hier te weten te komen.

Ook in het najaar van 2002 zijn we er weer een paar keer erop uit geweest om de aanwezige Dodaarzen proberen te vangen en te ringen: één dag in november en in december op 2 dagen.

Op woensdag 18 december naar het stuk tussen Casteren en Netersel. Hier op traject 3a zaten zeker 7 exemplaren, maar slechts 2 ervan lieten zich in een uur tijd vangen. Dit stuk is voor de Dodaarzen zeer geschikt om te overwinteren maar ze zijn hier moeilijk te vangen. In november vingen we op dit stuk ook twee exemplaren maar dan in twee uur tijd.

Daarom verder naar traject 2 waar we in november ook twee vogels vingen, en waar nu al zeker 3 exemplaren te zien waren. Dat bleken er in totaal 8 te zijn waarvan er 7 gevangen konden worden. De novembervogels waren er niet bij. Wel een eigen ring van november 1998, nu dus al vier winters geleden.

Op vrijdag 20 december gingen we weer naar de Groote Beerze nu naar traject 3b. Daar vingen we in het eerste kwartier al twee Dodaarzen, dus een goed begin. Na een oponthoud met het ringen van twee Waterhoentjes zaten verderop ook nog drie Dodaarzen. Twee ervan konden we vangen, alletwee eigen ringen. Een van vorige winter de andere van vier winters geleden. Deze laatste vogel werd nu al voor de vierde keer gevangen, steeds in verschillende winters maar wel altijd in hetzelfde stukje Groote Beerze waar hij komt overwinteren.

Verder met traject 4. Hier konden we er 5 vangen van de 5 of 6 exemplaren. Tijdens het vangen kwam er nog een IJsvogel voorbij, maar die liet zich niet vangen. Drie van de vijf Dodaarzen waren al geringd, een van drie winters terug, een van vorige winter en een van deze winter namelijk van woensdag 18 december. Deze vogel was dus in twee dagen tijd twee kilometer opgeschoven.

In de drie vangdagen telden we op de stukken beek waar we vingen, samen maximaal 38 Dodaarzen. Daarvan konden we er in totaal 22 vangen. Van die 22 waren er 9 al eerder door mij geringd, allemaal aan de Groote Beerze. Van die 9 was er een van deze winter, vier van vorige winter, een van twee winters geleden, een van drie winters geleden en twee van vier winters geleden. Blijkbaar kunnen de hier overwinterende Dodaarzen een redelijke leeftijd bereiken. Heel frappant is ook de plaatstrouw van de vogels. Ze lijken steeds terug te komen naar hetzelfde stukje Beerze van hooguit enkele kilometers, waar ze eerder hebben overwinterd.

Waar deze overwinteraars precies vandaan komen, is uit terugmeldingen nog maar een beetje duidelijk geworden. Ik heb drie terugmeldingen uit Duitsland, een uit de buurt van het Ruhrgebied de andere twee uit de buurt van Magdeburg/Halle. Mogelijk dat daar het broedgebied van deze Beerze Dodaarzen ligt.

Literatuur:

Cornelissen, H. 1985. Het voorkomen van beekvogels in de Kempen in het winterhalfjaar, 1977-1980. Roodborsttapuit 4(2): 63-102.

Jan Wouters

WIST U DAT ...

- *Nu ik dit schrijf het weer een zeer winters karakter heeft.*
- *De aanwezige leden op de decembervergadering ook karakter hebben.*
- *Ze het karakter hadden om zo'n Falsterbo-filmpje uit te zitten.*
- *Een 's morgens gehouden telling 's avonds op de website staat: da's karakter.*
- *Een gezegde uit Steensel luidt: je hebt wandelaars en vogelaars.*
- *Steensel de hele logistiek van SBB in de prak hielp: da's karakter.*
- *Je regelmatig aanmelden voor een telling en niet komen: da's karakter.*
- *Als er hulp gevraagd wordt bij een onderzoek, het nodig is de helpers iets te laten horen.*
- *We dit jaar geen jubilarissen hebben.*
- *Het volgend jaar druk wordt met huldigen.*
- *De V.W.G. een vogelcursus gaat geven volgens SOVON-normen.*
- *Dit iets is om echt goed te leren vogels te inventariseren.*
- *Dit dus echt iets is voor serieuze mensen.*
- *De cursus natuurlijk plaatsvindt in het broedseizoen.*
- *En de leiders van de cursus het dan zelf ook zeer druk hebben.*
- *Het bestuur besloten heeft om weer acceptgiro's te versturen.*
- *Dit misschien het middel is om de kontributie te innen.*
- *We van 2002 nog veel kontributie missen.*
- *Het normaal is dat je als je lid bent, kontributie betaalt.*
- *Dit bij de geitenfokvereniging ook zo is.*
- *Er anders volgend jaar weer 10 euro kontributie bij komt.*
- *Ik hen die dit serieus lezen, nu aanraad te ontspannen,
en zeg vrij naar Verschuren:*

*Schreeuwt de boer na droogte om hulp,
hij wacht tot juli, dan kans op Regen.....Wulp.*

Houdoe,

PIET

VOGELASIELS VOOR DE KEMPEN :

Vogelrevalidatiecentrum "Second Chance"

Kees van Limpt
Vloeiend 17
5094 CK Lage Mierde
tel. 013-5091846.

Vogelasiel Eindhoven

Anton de Kleyn
Eikenstraat 49
5651 CM Eindhoven
040-2526897.

Dierenambulance voor de Kempen: 0497-574030. voor Eindhoven e.o. 040-2523188.

Melding roofvogelvervolgning: Vogelasiel Someren tel. 0493-493564 of 040-2264847

ADRESSEN BESTUURSLEDEN :

- Voorzitter: Edwin van der Werf
P. Brueghelstraat 34
4812 AG Breda 076-5212732 wemar@freeler.nl
- Secretaris: Jan Kolsters
Van Nuenenstraat 96
5503 CL Veldhoven 040-2538248 j.w.m.kolsters@philips.com
- Penningmeester: Piet van der Krieken
Molenpad 6
5524 BD Steensel 0497-512414 pietvanderkrieken@hotmail.com
- Biologisch secretariaat:
Pieter Wouters
Lensheuvel37
5541 BA Reusel. 0497-643049 woutersloos@hetnet.nl
- Algemeen lid: Piet van Happen
Waardstraat 15
5662 EN Geldrop 040-2862739 pvhappen@hetnet.nl
- en: Jacques van Kessel
Evestraat 18
5503 XN Veldhoven. 040-2531211 jacques.van.kessel@philips.com
- en: Tom Heijnen
Postelseweg 38d
5521 RB Eersel. 0497-516213 theijnen@hetnet.nl

OPVANG NIEUWE LEDEN:

Ben Jacobs
De Bleker 41
5506 BB Veldhoven. 040-2534735 ben.jacobs@hetnet.nl

INHOUD: jaargang 29 no. 1 (2003)

Jan Wouters	Van de redactie.	1
Jacques van Kessel, Harry de Louweren en Maarten Manders	Het gebruik van kunstmatige nestvlotjes voor Zwarte Sterns op de Malpieheide in de periode 1985 - 2001.	2
Pieter Wouters	Slaapplaatstellingen van Blauwe Kiekendieven en hun prooien in de Kempen in winter 2001-2002.	6
Jacques van Kessel en Pieter Wouters	Een tweede verkenning naar het voorkomen van de Wespendief in de Kempen: 2002.	16
VOGELVARIA		
Piet van Happen	Klapekstertelling Strabrechtse Heide 2003.	21
Wil de Veer	Operatie Havik.	22
Jan Wouters	Overwinterende Dodaarzen op de Groote Beerze.	23
Piet van Happen	Wist U dat...	24

Tekeningen/foto's:

L.Peeters
J.v.Kessel
P.Wouters
H.Munsters
D.Forsman